

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор

Національного університету

«Одеська юридична академія»,

професор М.Р. Аракелян

«26» листопада 2021 р.

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право, затвердженої Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 24 січня 2020 року (протокол № 4).

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедр цивільного права та кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія» від 26 листопада 2021 року

ПРИСУТНІ:

ПРИСУТНІ: зав. кафедрою, д.ю.н., професор Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova;

д.ю.н., професори: І.В. Давидова, О.І. Сафончик;

к.ю.н., професор: О.М. Калітенко;

к.ю.н., доценти: Н.С. Адаховська, І.Г. Бабич, Н.П. Бааджи, О.М. Берназ-Лукавецька, К.М. Глиняна, В.О. Гончаренко, С.В. Завальнюк, В.М. Зубар, Ю.В. Кривенко, К.Г. Некіт, М.В. Матійко, О.В. Мельник, О.С. Омельчук, Ю.Г. Орзіх, В.О. Токарева;

асистенти: Д.Р. Байталюк, Д.О. Розумейко;

аспіранти: В.В. Маньковський, О.В. Шагака;

лаборант: В.С. Лоншакова.

З присутніх 4 докторів юридичних наук, 16 кандидатів юридичних наук та 2 асистента – фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційної роботи аспірантки кафедри цивільного права Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування

збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право.

СЛУХАЛИ:

Доповідь Шагаки Олександри Володимирівни про результати проведеного нею дисертаційного дослідження.

Обговорення дисертації.

Виступ Шагаки О.В. Питання зловживання суб'єктивними правами в мережі Інтернет актуалізуються з огляду на розширення кола відносин, які поступово переносяться до цифрового середовища, або відносин, які одразу виникають щодо цифрових об'єктів та неможливі в інших відчутних, об'єктивованих до реального світу формах.

Юридична специфіка укладання договорів в мережі Інтернет останнє десятиліття залишається предметом інтересу дослідників та широко обговорюється в науковому середовищі. Особливості способів, форм та підстав укладання договорів в мережі Інтернет неодноразово піддавалися науковому аналізу, однак загалом дослідження в даній сфері стосувалися нейтральних абстрактних конструкцій матеріальних цивільно-правових відносин та не враховували випадки зловживання правами при укладенні та реалізації такого виду договорів. Саме тому в межах даного дослідження важливим є вирішення завдання виявлення існуючих в практиці ситуацій зловживання суб'єктивними цивільними правами при укладенні договорів в мережі Інтернет та надання юридичної оцінки таким діям суб'єктів цивільного права для реалізації завдання прогнозування розвитку даних відносин та удосконалення існуючих правових режимів оцінки та запобігання такій діяльності.

Окремі аспекти належного здійснення прав при укладенні договорів, а також зловживання цивільними правами розглядалися на дисертаційному рівні у роботах Буроменської Н.Л., Горбася Д.В., Канзафарової І.С., Кузнеця О.М., Кучмієнко О.В., Маруніч Г.І. та інших. З огляду на охоплення питань даної проблематики одночасно предметами наук цивільного права та процесу дослідження питань відшкодування шкоди, завданої в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті мали фрагментарний характер і стосувалися конкретних практичних проблемних моментів. Попри значний дослідницький інтерес до проблематики теми, жодна з вищеназваних робіт не була присвячена спеціальному дослідженню відшкодування шкоди, завданої в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті.

В ході дослідження було доведено, що зловживання правом в умовах інтернет-середовища набуває специфічних форм, що пояснюється особливостями комунікації між сторонами договору; сформульовано систему форм найбільш поширених зловживань правом при укладенні договорів в

Інтернеті, серед який найбільш поширеним залишається свідоме введення в оману сторони потенційного договору недостатнім визначенням статусу пропозиції в Інтернеті. Визначено, що для споживача розмитість меж таких пропозицій означає втрачену нагоду укладення угоди, адже споживач, натискаючи на відповідну кнопку «Купити», залишається впевненим, що вже придбав товар за вказаною ціною, однак продавцем дана згода використовується для укладення іншої, не вигідної покупцю угоди або інших зловживань. Аналогічним за формою зловживанням є застосування двозначних для тлумачення даних опису товарів і умов доставки. Введення в оману потенційного покупця – є прямим порушенням законодавства в сфері захисту прав споживачів.

Підчас дослідження було проаналізовано специфіку протилежних за змістом форми зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті, які полягають в примушенні до укладення договору та безпідставному ухиленні від укладення договору. Визначено, що безпідставне ухилення від укладення договору полягає в свідомій відмові від укладення договору при наявності необхідних підстав для його укладення – відмова відчуження на умовах ціни за аукціоном; відмова від укладення договору за результатами конкурсу; відмова від укладення публічного договору тощо.

Визначено, що примушення до укладення договору в Інтернеті зазвичай полягає в укладенні договору зі стороною поза її волею, в автоматичному режимі. З'ясовано, що на відміну від законодавства ЄС вітчизняне законодавство не передбачає детального регулювання питань зловживання правами, що призводять до укладення автоматичних угод. Вітчизняна судова практика також не демонструє ефективних засобів захисту від примушення до укладення договорів в Інтернеті.

Доведено, що зловживання правом при укладенні договорів на онлайн-аукціонах може вчинятися саме користувачами платформи, а сам сервіс не може притягатися до відповідальності за порушення цивільних прав своїх користувачів продавцями.

Визначено потенційно шкідливим для сторони договірних правовідносин способом використання свободи договору проведення переговорів без мети укладення договору. Типовим випадком такого зловживання правом є імітація переддоговірної діяльності (розміщення рекламних оголошень, публічна обіцянка винагороди, проведення переговорів), яка має на меті збір персональних даних з метою формування баз персональних даних для рекламних акцій або маркетингових досліджень. Такий вид діяльності характерний для ріелторів та інших посередників та рекламних компаній, які таким чином формують необхідні для їх комерційної діяльності бази потенційних клієнтів, об'єктів тощо;

Як результат було обгрунтовано необхідність імплементації положень законодавства ЄС в сфері захисту цивільних прав в мережі Інтернет та уніфікації положень чинного цивільного законодавства в питанні заборони зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті. Додаткової актуальності в реаліях сьогодення набувають питання захисту персональних

даних осіб, що вступають у договірні відносини в Інтернеті, а також проблемні питання відшкодування шкоди, завданої зловживаннями прав при реалізації свободи договору в Інтернеті;

Підчас дослідження також було отримано інші наукові результати, які вирізняються науковою новизною, мають важливе практичне та теоретичні значення.

За результатами доповіді О.В. Шагаки були поставлені наступні питання.

Сафончик О.І. Які ознаки зловживання свободою договору при укладенні договорів в Інтернеті виділяє автор?

Відповідь Шагаки О.В. При укладенні договорів в Інтернеті окремо слід говорити про зловживання свободою договору як базовим правом сторони договору, адже основним елементом договору є узгодження вільного волевиявлення його сторін. Дії осіб при укладенні договорів в Інтернеті можуть мати ознаки зловживання суб'єктивними правами, пов'язаними зі зловживанням свободою договору, за умов наявності в сторін певного рівня дієздатності; наявності факту вчинення конкретних дій чи бездіяльності, спрямованих на реалізацію свободи договору; перевищення меж, реалізації свободи договору; наявності умислу з метою досягнення певної мети. Таким чином, не можуть здійснити зловживання недієздатні або обмежено дієздатні особи, адже такі дії є прямим порушенням норм законодавства та виходять за межі рівня їх дієздатності в сфері договірних правовідносин.

Токарева В.О. В роботі розмежовано окремі види зловживань правом в мережі та наголошено на необхідності відрізнити зловживання свободою договору та протиправну поведінку в Інтернеті? Які саме відмінності покладено в таке розмежування цих понять?

Відповідь Шагаки О.В. Найголовніша відмінність зловживання свободою договору від протиправної поведінки є формальна відсутність порушення норм об'єктивного права при збереженні шкідливого характеру дій сторони. Попри це, слід наголосити, що сторона договору, здійснюючи зловживання своїм правом, порушує загальні принципи цивільного права, які як раз і закріплюють заборону зловживання правом та неприйнятність використання права для нанесення шкоди правам та інтересам інших суб'єктів права, публічним інтересам.

Бааджи Н.П. В роботі достатньо широко представлена судова практика з питань вирішення спорів у сфері зловживання правами в Інтернеті. Чи відповідають підходи, використанні іноземними судами, підходу вітчизняного законодавця та правозастосовців?

Відповідь Шагаки О.В. Нажаль, важко провести синхронне та об'єктивне порівняння таких підходів, адже вітчизняні суди мають набагато

менший досвід у вирішенні спорів, аналогічних тим, рішення щодо яких розглядалися в роботі. Крім того, приклади рішень наводилися поміж інших і з англо-американської системи права, де діють принципово інші засади судочинства. Однак, слід констатувати, що вітчизняні споживачі все частіше звертаються до судів та органів виконавчої влади з метою вирішення спорів, що виникають при укладенні договорів в інтернеті, а законодавець реагує на це, пропонуючи актуальні зміни до законодавства з метою додаткового захисту осіб в сфері електронної комерції.

Харитонова О.І. В роботі Ви неодноразово аналізуєте відносини, що складаються між сторонами договору на міжнародних інтернет-майданчиках. Як щодо юрисдикції вирішення таких спорів та нормативних джерел, що повинні використовуватися при вирішенні спору у випадку досудового вирішення?

Відповідь Шагаки О.В. Зазвичай, юрисдикційний критерій спорів визначено користувацькою угодою з конкретним інтернет-магазином. В той же час, якщо це не врегульовано договором, підсудність судам України справ є можливою, якщо на території України знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи – відповідача та в ряді інших випадків, визначених законами України та міжнародними договорами України. Законодавство, яке повинно застосовуватися до таких відносин також найчастіше визначене договором. Так, наприклад, найбільший інтернет-аукціон eBay в користувацькій угоді зазначає, що для вирішення спорів повинно застосовуватися законодавство штату Юта. Відповідно ж до Закону України «Про міжнародне приватне право» право, що підлягає застосуванню до приватноправових відносин з іноземним елементом, визначається згідно з колізійними нормами та іншими положеннями колізійного права цього Закону, інших законів, міжнародних договорів України.

Омельчук О.С. Чи має значення мотивація особи для зловживання правами для відшкодування завданої шкоди?

Відповідь Шагаки О.В. Враховуючи принципи правового регулювання деліктних правовідносин, слід зазначити, що сам факт спричинення шкоди є достатнім для прийняття рішення про його відшкодування. Фактично, можливий ряд причин зловживання правом особою при укладенні договорів в Інтернеті, серед яких корисливий мотив, суперечні та конфліктні інтереси сторін договору, прогалини та суперечності в законодавстві, несвідоме неправильне тлумачення закону, деформації правової свідомості особи, бажання нашкодити іншій особі або публічним інтересам, однак будь-яка з цих причин не є виправданням для спричинення шкоди та не виключає

необхідності поновлення права. Однак, слід зазначити, що виокремлення конкретної причини зловживання може стати каталізатором подальшого процесу вдосконалення законодавства або бути підставою для додаткових заходів юридичної відповідальності, в тому числі адміністративної або кримінальної.

В ОБГОВОРЕННІ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ:

Доктор юридичних наук, професор О.І. Харитонова зазначила, що обрана дисертанткою тема є надзвичайно актуальною, нагальною для наукового дослідження та обумовленою реаліями розвитку відповідних суспільних відносин. Як слушно зазначає дисертантка, питання зловживання суб'єктивними правами в мережі Інтернет актуалізуються з огляду на розширення кола відносин, які поступово переносяться до цифрового середовища, або відносин, які одразу виникають щодо цифрових об'єктів та неможливі в інших відчутних, об'єктивованих до реального світу формах. Надзвичайно цікавим та слушним є звернення акторки до зарубіжного досвіду врегулювання даних питань в законодавствах зарубіжних країн. за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, теоретичною та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті» відповідає спеціальності 081-Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах). В цілому робота відповідає встановленим вимогам, має елементи новизни та може бути рекомендована до захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент Ю.В. Кривенко: Актуальність теми підтверджується широким залученням різних суб'єктів цивільного права до сфери електронної комерції, що зумовлює значний потенціал до зловживань при укладенні відповідних договорів в Інтернеті. Робота є самостійною, завершеною, творчою працею. Виходячи з тексту, автором проведено ґрунтовне дослідження способів та наслідків зловживань правами при укладенні договорів в мережі Інтернет, тому слушним було б зробити висновки з цього питання більш розгорнутими. Однак це уточнююче питання, яке не вплинуло на якість виконаного дослідження. Дисертаційна робота Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті» виконана на достатньо високому рівні відповідно до встановлених вимог та може бути рекомендована до захисту.

Доктор юридичних наук, професор О.І. Сафончик відзначила, що актуальність обраної теми дослідження, як і наукова новизна отриманих дослідницею результатів не викликає сумнівів. Авторкою слушно приділено увагу питанню визначення місця та ролі інституту відшкодування шкоди, завданої зловживанням прав при укладенні договорів в Інтернеті надзвичайно, як важливого механізму для регулювання відповідних цивільних правовідносин, який має свою специфіку. Своєчасним є звернення авторки до вивчення необхідності узагальнення касаційними судами практики застосування частини 3 статті 13 ЦК України та розширення легальної дефініції поняття зловживання правом. Це дозволить значним чином поліпшити розуміння цього інституту і розвинути практику його застосування відповідно до його первинного призначення. Завдяки обраному підходу до структури роботи авторці вдалось достатньо послідовно розкрити питання проблематики теми та виконати поставлені дослідницькі завдання. Дисертаційна робота відповідає встановленим вимогам, має практичне значення та може бути рекомендована до захисту.

Доктор юридичних наук, професор І.В. Давидова: Представлена на обговорення робота привертає увагу до дійсно цікавої та надзвичайно актуальної проблеми зловживання цивільними права в Інтернеті. Авторкою проведено комплексне спеціальне дослідження сутності зловживання правом в Інтернеті, визначено співвідношення зловживання правом та правопорушення, систематизовано способи та форми зловживань правом, визначено засади відшкодування завданої шкоди. Разом з тим в роботі слід було б більш широко розкрити питання самозахисту порушених прав при укладенні договорів в Інтернеті. В цілому робота Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті» відповідає встановленим вимогам, виконана на достатньо високому науковому рівні та може бути рекомендована до захисту.

Кандидат юридичних наук, асистент К.І. Спасова відзначила важливість наукових досліджень теоретичних та практичних питань відшкодування шкоди, завданої зловживанням правами при укладенні договорів в Інтернеті. Важливе практичне значення мають пропозиції авторки щодо уніфікації законодавства з законодавством ЄС та систематизації вітчизняної судової практики з питань захисту цивільних прав в мережі. Одночасно дисертантці слід було б звернути увагу й на інших заходах цивільно-правової відповідальності за зловживання правами в договірних інтернет-відносинах. Можна також позитивно відзначити спробу авторки систематизувати отримане знання, що знайшло своє відображення в

класифікації способів зловживання правом при укладенні договорів в Інтернеті та способів захисту прав, порушених таким чином. В цілому робота виконана на достатньо високому рівні, відповідно до встановлених вимог та може бути рекомендована до захисту.

Рецензент д.ю.н., професор О.В. Бігняк зазначив:

Дисертаційна робота Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті» присвячена актуальній темі – захисту прав суб'єктів цивільного права при здійсненні правочинів за допомогою мережевих інструментів. Попри значний дослідницький інтерес до проблематики теми, жодна з вищезазначених робіт не була присвячена спеціальному дослідженню відшкодування шкоди, завданої в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті.

Авторкою проведено комплексне системне дослідження за обраною темою, в результаті якого було отримано важливі для науки цивільного права висновки. Шагака О.В. на підставі проведеного дослідження не лише запропонувала авторське бачення форм найбільш поширених зловживань правом при укладенні договорів в Інтернеті, серед яких найбільш поширеним залишається свідоме введення в оману сторони потенційного договору недостатнім визначенням статусу пропозиції в Інтернеті, але й запропонувала вирішення низки практичних питань, від вирішення яких залежить якість вітчизняної юридичної практики в сфері захисту прав осіб, що мали збитки від зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті.

Оцінюючи в цілому зміст дисертації, можна зробити висновок, що вона є завершеним самостійним дослідженням актуальної для науки цивільного права проблеми відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті. Мета і завдання дослідження, зазначені автором, цілком узгоджуються зі структурною побудовою дисертації, визначені вірно та логічно співвідносяться з об'єктом і предметом дослідження. В ході дослідження автором було застосовано сучасний методологічний інструментарій, що дало змогу отримати достовірні та обгрунтовані висновки. Наукова новизна результатів дослідження не викликає сумніву і цілком співвідноситься з проблематикою теми дослідження. Автором обгрунтовано наукові положення, зроблено низку слушних висновків, надано пропозиції щодо реформування чинного законодавства України та уніфікації судової практики. З урахуванням вищезазначеного приходимо до висновку, що рецензована робота відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобування наукового ступеня доктора філософії.

В цілому позитивно оцінюючи основні висновки дисертації, слід зазначити, що окремі положення мають дискусійний характер та потребують додаткової аргументації під час захисту.

Так, авторкою недостатньо уваги приділено питанням розмежування та подальшої характеристики поведінки суб'єктів цивільного права у переддоговірній діяльності та підчас самого укладення договорів в Інтернеті. Також, на додаткову увагу заслуговують окреслені авторкою проблеми визначення розміру збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні споживчих договорів в Інтернеті, та їх співвідношення з моральною шкодою, завданою особі.

Проте, зроблені зауваження мають дискусійний характер і не принижують загалом високої оцінки дисертації, що в свою чергу дозволяє зробити висновок про відповідність дисертації Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті» всім вимогам, які висуваються до наукових праць такого рівня.

Рецензент к.ю.н., доцент О.С. Омельчук відзначив наступне: актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена тим, сучасні тенденції існування та розвитку суспільства зумовлюють зміни в структурі та змісті суспільних відносин. Значного впливу зазнають і договірні відносини, які зазвичай регулюються нормами приватного права та еволюціонують разом з суспільством. В Україні та світі перманентно зростають обсяги електронної комерції, що означає не лише збільшення кількості проданого таким шляхом товару, але й про поступову дематеріалізацію обороту. У зв'язку з цим питання, які піднімаються у дослідженні Шагаки Олександри Володимирівни мають значення не лише для подальшого розвитку науки цивільного права, а й практичне значення для удосконалення законодавства та практики його застосування.

Основні положення та висновки дисертації свідчать про те, що авторка цілком успішно впоралася з поставленим завданням та досягла визначеної мети.

Цілком слушним є звернення дослідницької уваги на визначення та критичний аналіз основних проблем вітчизняного законодавства в сфері відшкодування шкоди, завданої в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті, а також формування сучасного бачення визначення підстав відшкодування шкоди, завданої в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті.

Структура дисертації є науково обґрунтованою, системний підхід до вивчення питань проблематики теми дозволив автору повно і всебічно розкрити предмет дослідження. Структурна побудова дисертаційного дослідження відповідає колу завдань, що вирішувалися в ході дослідження, зміст роботи представляє поєднання теоретичного та практичного аспектів

досліджуваної проблематики. Комплексне дослідження, проведе автором, відповідає заявленій науковій спеціальності. Основні результати дослідження відображені в публікаціях, кількість і якість яких відповідає встановленим вимогам. Мова дисертації відповідає характеристикам, притаманним науковим роботам. Оформлення структурних підрозділів, тексту та посилань здійснено у відповідності до встановлених вимог.

Однак, попри всі зазначені позитивні моменти роботи, дисертаційне дослідження містить положення, які потребують додаткового опрацювання та обґрунтування з боку дисертантки.

Досить слушним є розглянення авторкою питання правового регулювання відносин щодо виконання зобов'язань щодо відчуження майна, анонсованого як виграш у розіграш і, так званих, «гівах», виплати виграшу у цивільних правовідносинах гри та парі. Однак, доцільно було б зупинитися докладно саме на характерних особливостях зловживання правами при укладенні подібних договорів поза конкурсом.

Крім того, бракує авторської думки щодо доведення відсутності зловживання цивільним правом та можливих підстав визнання поведінки сторони договору належною.

Зазначені зауваження мають уточнюючий характер і не знижують позитивної оцінки дисертаційної роботи. З наведеного вище випливає загальний висновок про те, що дисертація Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті» за своїм науковим рівнем, одержаними результатами дослідження та пропозиціями відповідає вимогам, що ставляться до наукових робіт такого рівня.

Науковий керівник, д.ю.н., професор, зав. кафедри цивільного права Харитонов Є.О. зазначив наступне: Розвиток мережевих технологій зумовив переміщення значного масиву цивільно-правових договорів в віртуальний простір. Використання Інтернету при заключенні цивільних договорів має ряд переваг для сторін такого договору, однак технологічний прорив в договірних цивільних відносинах має й свої ризики.

Зловживання суб'єктивним цивільним правом є особливим видом юридично значущої поведінки, яка полягає у соціально шкідливих учинках суб'єкта права, у використанні недозволених конкретних форм у межах дозволеного законом загального типу поведінки, що суперечить цільовому призначенню права. Зловживання своїми правами полягає у недобросовісному їх здійсненні та є формою неналежної реалізації своїх суб'єктивних прав.

На сьогоднішній день проблема захисту прав суб'єктів цивільного права в Інтернеті стоїть дуже гостро, адже специфіка правовідносин в Інтернеті створює сприятливі умови для зловживань правами при заключенні

договорів в Інтернеті. Питання зловживання суб'єктивними правами в мережі Інтернет актуалізуються з огляду на розширення кола відносин, які поступово переносяться до цифрового середовища, або відносин, які одразу виникають щодо цифрових об'єктів та неможливі в інших відчутних, об'єктивованих до реального світу формах.

Зазначене свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження, яка визначається не лише її значенням для вдосконалення теорії цивільного права, але й очевидною можливістю збагачення юридичної практики методичним матеріалом.

Обґрунтованість і достовірність наукових результатів, отриманих дисертанткою, не викликають сумнівів. Авторка належним чином обґрунтувала вибір теми дослідження, його об'єкт, предмет, мету та завдання. Дисертанткою використано сучасні методи обробки та аналізу наукової інформації.

Щодо методологічної основи дисертаційного дослідження слід зазначити, що відповідно до встановлених вимог його об'єкт і предмет як категорії наукового процесу логічно співвідносяться між собою як загальне та часткове. Теоретико-методологічний інструментарій дисертації зумовлений метою дослідження та особливостями досліджуваної сфери суспільних відносин.

Достовірність сформульованих у дисертації наукових висновків, положень, рекомендацій забезпечується використанням численних наукових та науково-публіцистичних джерел, аналізом необхідних нормативно-правових актів та судової практики.

Дисертаційне дослідження цілком відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Використана авторкою структурна побудова дисертації видається достатньо обґрунтованою і логічною. Дисертаційна робота відзначається системним підходом до аналізу предмету дослідження. Структурно дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Структура роботи повністю відповідає завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми та вирішити завдання, поставлені дисертантом при написанні роботи.

Зміст розділів та висновки дисертаційної роботи О.В.Шагаки свідчать про те, що поставлені авторкою завдання згодом вирішені на належному науково-теоретичному рівні, а одержані у дослідженні результати характеризуються високим ступенем вірогідності та наукової обґрунтованості. Широкий перелік найменувань у списку літератури свідчить про всебічність і комплексний характер проведеного дослідження.

Підчас дослідження дисертанткою опрацьовано як наявні наукові дослідження з питань проблематики теми, так і матеріали практики та дані з засобів масової інформації, які дозволяють якнайширше визначити обсяг проблематики теми.

О.В.Шагака повністю виконала індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний план. У процесі роботи над підготовкою дисертаційної роботи та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану дисертантка проявила себе як ініціативна, старанна, наполеглива, сумлінна дослідниця. Індивідуальний план виконано своєчасно та на належному рівні, підчас навчання дисертантка мала високі оцінки.

Дисертація пройшла належну апробацію шляхом публікації її основних положень у фахових виданнях, в тому числі в зарубіжному, та повідомлення про результати дисертаційного дослідження на наукових конференціях, а також неодноразово обговорювалась на засіданнях кафедри цивільного права НУ «ОЮА». Результати проведених авторкою досліджень та отримані нею нові науково-обґрунтовані результати у сукупності розв'язують конкретні наукові завдання, що мають істотне значення для розвитку цивільного права України. Зміст публікацій в достатній мірі відображає основні положення дисертації.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є оригінальним, самостійним, завершеним науковим дослідженням складної проблеми, яка представляє як теоретичний, так і практичний інтерес, відповідає вимогам, встановленим Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а її автор заслуговує, на основі захисту, присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Підсумовуючи виступи, *д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного права І.В. Давидова* зазначила, що дисертація Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті» відповідає спеціальності 081-Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року №283), п.10 Порядку проведення експерименту з

присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167.

УХВАЛИЛИ:

Затвердити такий висновок щодо дисертації Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті»:

ВИСНОВОК

кафедр цивільного права та кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія» щодо дисертації аспірантки кафедри цивільного права Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті» за спеціальністю 081 – «Право»

Робота виконана на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Тема дисертації схвалена та затверджена на засіданні кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 5 від 23 жовтня 2017 року) та рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 2 від 24 жовтня 2017 року) та уточнена (протокол № 9 від 27 грудня 2019 року) та рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 4 від 24 січня 2020 року).

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор Харитонов Євген Олегович.

Питання зловживання суб'єктивними правами в мережі Інтернет актуалізуються з огляду на розширення кола відносин, які поступово переносяться до цифрового середовища, або відносин, які одразу виникають щодо цифрових об'єктів та неможливі в інших відчутних, об'єктивованих до реального світу формах.

Юридична специфіка укладання договорів в мережі Інтернет останнє десятиліття залишається предметом інтересу дослідників та широко обговорюється в науковому середовищі. Особливості способів, форм та підстав укладення договорів в мережі Інтернет неодноразово піддавалися науковому аналізу, однак загалом дослідження в даній сфері стосувалися нейтральних абстрактних конструкцій матеріальних цивільно-правових відносин та не враховували випадки зловживання правами при укладенні та реалізації такого виду договорів. Саме тому в межах даного дослідження важливим є вирішення завдання виявлення існуючих в практиці ситуацій

зловживання суб'єктивними цивільними правами при укладенні договорів в мережі Інтернет та надання юридичної оцінки таким діям суб'єктів цивільного права для реалізації завдання прогнозування розвитку даних відносин та удосконалення існуючих правових режимів оцінки та запобігання такій діяльності.

Окремі аспекти належного здійснення прав при укладенні договорів, а також зловживання цивільними правами розглядалися на дисертаційному рівні у роботах Буроменської Н.Л., Горбася Д.В., Канзафарової І.С., Кузнеця О.М., Кучмієнко О.В., Маруніч Г.І. та інших. З огляду на охоплення питань даної проблематики одночасно предметами наук цивільного права та процесу дослідження питань відшкодування шкоди, завданої в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті мали фрагментарний характер і стосувалися конкретних практичних проблемних моментів. Попри значний дослідницький інтерес до проблематики теми, жодна з вищеназваних робіт не була присвячена спеціальному дослідженню відшкодування шкоди, завданої в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження цілком відповідає плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розвиток науки цивільного права щодо відшкодування шкоди, завданої в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті, а також формулювання пропозицій вдосконалення чинного законодавства України щодо належного здійснення прав при укладенні договорів в Інтернеті.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації вирішувалися такі **дослідницькі завдання:**

визначення змісту понять зловживання правами, зловживання правами при укладенні договорів, договори в Інтернеті;

формування науково обґрунтованої системи особливостей договорів в Інтернеті, що зумовлюють потенціальне зловживання правами при їх укладенні;

формування науково обґрунтованої системи умов належного здійснення прав при укладенні договорів в Інтернеті; визначення ознак зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті;

визначення та критичний аналіз основних проблем вітчизняного законодавства в сфері відшкодування шкоди, завданої в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті;

формування сучасного бачення визначення підстав відшкодування шкоди, завданої в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті;

на основі сучасних тенденцій розвитку правових відносин з реалізації суб'єктивного права на забудову визначення перспектив правового регулювання даної сфери.

Об'єктом дослідження виступають цивільні відносини, які виникають у зв'язку із завданням шкоди в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті.

Предметом дослідження є відшкодування шкоди, завданої в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті.

Методи дослідження. У процесі дослідження були використані загальнонаукові методи (діалектичний, лінгвістичний, аналітико-синтетичний, системно-аналітичний), а також такі спеціальні методи (історико-правовий, логіко-юридичний).

Емпіричним підґрунтям дослідження слугували акти цивільного законодавства України та окремих зарубіжних країн, а також матеріали судової практики України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням належного здійснення права на забудову земельної ділянки.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

висловлено пропозицію подальшого узагальнення касаційними судами практики застосування частини 3 статті 13 ЦК України та розширення легальної дефініції поняття зловживання правом. Це дозволить значним чином поліпшити розуміння цього інституту і розвинути практику його застосування відповідно до його первинного призначення.

доведено, що зловживання правом в умовах інтернет-середовища набуває специфічних форм, що пояснюється особливостями комунікації між сторонами договору;

сформульовано систему форм найбільш поширених зловживань правом при укладенні договорів в Інтернеті, серед яких найбільш поширеним залишається свідоме введення в оману сторони потенційного договору недостатнім визначенням статусу пропозиції в Інтернеті. Визначено, що для споживача розмитість меж таких пропозицій означає втрачену нагоду укладення угоди, адже споживач, натискаючи на відповідну кнопку «Купити», залишається впевненим, що вже придбав товар за вказаною ціною,

однак продавцем дана згода використовується для укладення іншої, не вигідної покупцю угоди або інших зловживань. Аналогічним за формою зловживанням є застосування двозначних для тлумачення даних опису товарів і умов доставки. Введення в оману потенційного покупця – є прямим порушенням законодавства в сфері захисту прав споживачів;

проаналізовано специфіку протилежних за змістом форми зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті, які полягають в примушенні до укладення договору та безпідставному ухиленні від укладення договору. Визначено, що безпідставне ухилення від укладення договору полягає в свідомій відмові від укладення договору при наявності необхідних підстав для його укладення – відмова відчуження на умовах ціни за аукціоном; відмова від укладення договору за результатами конкурсу; відмова від укладення публічного договору тощо;

визначено, що примушення до укладення договору в Інтернеті зазвичай полягає в укладенні договору зі стороною поза її волею, в автоматичному режимі. З'ясовано, що на відміну від законодавства ЄС вітчизняне законодавство не передбачає детального регулювання питань зловживання правами, що призводять до укладення автоматичних угод. Вітчизняна судова практика також не демонструє ефективних засобів захисту від примушення до укладення договорів в Інтернеті;

доведено, що зловживання правом при укладенні договорів на онлайн-аукціонах може вчинятися саме користувачами платформи, а сам сервіс не може притягатися до відповідальності за порушення цивільних прав своїх користувачів продавцями.

визначено потенційно шкідливим для сторони договірних правовідносин способом використання свободи договору проведення переговорів без мети укладення договору. Типовим випадком такого зловживання правом є імітація переддоговірної діяльності (розміщення рекламних оголошень, публічна обіцянка винагороди, проведення переговорів), яка має на меті збір персональних даних з метою формування баз персональних даних для рекламних акцій або маркетингових досліджень. Такий вид діяльності характерний для ріелторів та інших посередників та рекламних компаній, які таким чином формують необхідні для їх комерційної діяльності бази потенційних клієнтів, об'єктів тощо;

обґрунтовано необхідність імплементації положень законодавства ЄС в сфері захисту цивільних прав в мережі Інтернет та уніфікації положень чинного цивільного законодавства в питанні заборони зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті. Додаткової актуальності в реаліях сьогодення набувають питання захисту персональних даних осіб, що

вступають у договірні відносини в Інтернеті, а також проблемні питання відшкодування шкоди, завданої зловживаннями прав при реалізації свободи договору в Інтернеті;

удосконалено:

положення щодо місця та ролі інституту відшкодування шкоди, завданої зловживанням прав при укладенні договорів в Інтернеті надзвичайно, як важливого механізму для регулювання відповідних цивільних правовідносин, який має свою специфіку. Зокрема, він виконує важливу відновлювальну функцію, без якої суть права загалом зводиться до мінімуму. Крім того, він виконує й допоміжну функцію, яка полягає в забезпеченні функціонування інших цивільно-правових інститутів. Основні положення й особливості закріплені в цивільному законодавстві та потребують детального дослідження;

положення щодо обов'язкових вимог до електронних договорів. Електронний договір має містити усі істотні умови, встановлені чинним законодавством для такого виду договорів. Договори, укладені в електронній формі, прирівнюються за юридичною силою до правочинів, укладених у письмовій формі. Законодавець надає широкий перелік можливостей укладення договорів в Інтернеті, однак чинне законодавство та судова практика з питань захисту прав сторін договорів в Інтернеті потребують вдосконалення шляхом закріплення додаткових гарантій дотримання прав сторонами договірних правовідносин під час укладення договору в Інтернеті, а також більшої деталізації процесу та способів надання та засвідчення електронних доказів;

дістали подальшого розвитку:

науковий висновок щодо наявної тенденції до надмірного посилення на зловживання правом на сьогоднішній день в юридичній практиці. Однак, за такими діями часто криється відсутність позиції для захисту від неминучого стягнення;

положення наукової доктрини, що дії осіб в мережі Інтернет можуть мати ознаки зловживання суб'єктивними правами, пов'язаними зі зловживанням свободою договору, за умов наявності в сторін певного рівня здатності; наявності факту вчинення конкретних дій чи бездіяльності, спрямованих на реалізацію свободи договору; перевищення меж, реалізації свободи договору; наявності умислу з метою досягнення певної мети.

**Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про
апробацію матеріалів дисертації:**

1. Шагака О.В. Відшкодування моральної шкоди як інструмент захисту прав у сфері ІТ-відносин. *Науково-практичний журнал «Часопис цивілістики»*. № 29. 2018. С. 133-136. URL: <http://clj.nuoua.od.ua/archive/29/28.pdf>
2. Kalitenko, O., Anikinar, G., Spasova, E., & Shahaka, O. (2021). The restrictions of the freedom of information during the Covid-19 pandemic. *Cuestiones Políticas*. 39(70). 426-445. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3970.26>
3. Шагака О.В. Ухилення від укладення договорів в мережі Інтернет. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 7. С. 326-328. URL: http://lsej.org.ua/7_2021/84.pdf
4. Шагака О.В. Форми зловживання правом при укладенні договорів в інтернеті. *Право.ua*. № 1. 2021. С. 191-196.
5. Шагака О.В. Зловживання свободою договору при укладенні договорів в мережі інтернет. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2021. № 3 (39). vol. 2. URL: <http://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/6557>
6. Шагака О.В. Розмежування вимог про відшкодування моральної шкоди як майнових та немайнових. *Правове життя сучасної України: у 2 т. : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г.О. Ульянова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т.2. С. 542-544.*
7. Шагака О.В. Визначення розміру моральної шкоди, завданої в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті. *Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні виклики та перспективи розвитку: у 2 т. мат. Всеукр. наук. конф. Молодих вчених (м. Одеса, 27 листопада 2020 р.). За ред. М. Р. Аракеляна, К.І. Спасової. Т. 1. Одеса, Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 171-173.*
8. Шагака О.В. Сучасне бачення визначення підстав відшкодування моральної шкоди, завданої в результаті зловживання правами при укладенні споживчих договорів в Інтернеті. *Цивілістичні проблеми колізії приватних та публічних інтересів в умовах пандемії COVID-19 : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. За заг. ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. Одеса : Фенікс. 2020. С. 86-88.*
9. Шагака О.В. Актуальні питання обмеження та захисту цивільних прав в мережі Інтернет в умовах карантинних обмежень. *Проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах COVID-19 : матер. Всеукр. науково-практичної онлайн-конференції (23 квітня 2020 р.). За заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2020. С. 125-126. URL: <http://dSPACE.onua.edu.ua/handle/11300/12616>*
10. Шагака О.В. Ознаки зловживання правами при укладенні договорів в мережі Інтернет. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за*

загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 487-489.

Характеристика особистості здобувача.

Шагака Олександр Володимирівна, має вищу юридичну освіту. У 2017 р. закінчила Національний університет «Одеська юридична академія», факультет цивільної та господарської юстиції, здобувши ступінь магістра права. У 2016-2019 рр. працювала помічником судді у Малиновському районному суді м. Одеси. З грудня 2019 року по теперішній час перебуває у декретній відпустці. Володіє англійською, українською, російською мовами.

Оцінка мови й стилю дисертації. Мова й стиль дисертаційного дослідження цілком відповідають вимогам, які висуваються до наукових праць такого рівня.

У результаті попередньої експертизи дисертації Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті» та повноти основних результатів дослідження

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення щодо результатів дисертаційного дослідження Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті», представленій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, теоретичною та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті» відповідає спеціальності 081-Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року №283), п.10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167.

3. Рекомендувати дисертацію Шагаки Олександри Володимирівни за темою: «Відшкодування збитків, завданих в результаті зловживання правами при укладенні договорів в Інтернеті» до захисту на здобуття ступеня

доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081-Право.

Рецензент:

д.ю.н., професор, зав. кафедри кафедри
міжнародного та європейського права

 О.В. Бігняк

Рецензент:

к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права

 О.С. Омельчук